

Monogràfic
«Aportacions a l'estudi de la semàntica diacrònica»
coordinat per Jordi M. Antolí Martínez i Josep V. Garcia Sebastià

A Vicent Salvador Liern (Paterna, 1951 - València, 2023),
que en els seus estudis d'anàlisi dels discursos (literaris, científics,
polítics, lingüístics, etc.) va saber introduir a casa nostra el bo i millor
de la lingüística contemporània, des d'una perspectiva crítica, oberta i
sempre apassionant.

PRESENTACIÓ*

1. INTRODUCCIÓ

La varietat i complexitat dels factors que expliquen el canvi semàntic poden fer creure que es tracta d'una evolució arbitrària o accidental, de caràcter irregular. I és aquesta la percepció que ha tingut la comunitat acadèmica sobre la semàntica diacrònica fins a ben entrat el segle xx, com a disciplina generalment subsidiària de l'etimologia. Des dels anys 80, però, i especialment gràcies al desenvolupament d'una lingüística basada en l'ús —i, en concret, de la Lingüística Cognitiva—, els progressos que s'hi han fet han permès el pas d'una disciplina centrada en la descripció de casos individuals de canvi semàntic (de la curiositat, si es vol) a posar el focus en la descripció de les tendències i de les lleis que regeixen el canvi semàntic (Martines & Montserrat 2015); s'ha passat de considerar el canvi com a accident a assumir que el significat es troba en una transformació constant. Això ha traslladat el focus d'interès de la semàntica diacrònica des de l'anècdota particular, successivament, primer a la classificació del resultat del canvi semàntic (metafòric o metonímic, per restricció o generalització del significat, etc.) i, finalment, als factors pramàtics que fan possible el canvi en el context de l'intercanvi comunicatiu.

Aquesta evolució en els objectius de la recerca sobre el canvi semàntic ha transformat en profunditat la semàntica diacrònica com a disciplina. En primer lloc, perquè s'ha ampliat el concepte mateix de significat: mentre que tradicionalment la semàntica diacrònica se centrava de manera exclusiva en l'estudi del lèxic, actualment

(*) Aquest número monogràfic s'ha dut a terme en el marc de l'activitat de l'Institut Superior d'Investigació Cooperativa IVITRA [ISIC-IVITRA] (Programa per a la Constitució i Acreditació d'Instituts Superiors d'Investigació Cooperativa d'Excel·lència de la Generalitat Valenciana, Ref. ISIC/012/042) i com a resultat del projecte «El catalán antes y después de Pompeu Fabra (s. xvii-xxi)» (PID2021-128381NB-I00).

es convé que no sols el lèxic és posseïdor de significat, sinó que també un morfema, una unitat fraseològica o una construcció gramatical conté càrrega semàntica, i que aquesta se sotmet a les mateixes regles que regeixen la semàntica lèxica. Conseqüentment, aquesta expansió de l'àmbit d'estudi ha anat acompanyada de la revaloració de la disciplina: la semàntica diacrònica ha passat de situar-se en la perifèria de l'estudi del canvi lingüístic a tenir una consideració nuclear. És paradigmàtic, d'això, la importància que ha adquirit el canvi semàntic en l'estudi de la gramaticalització, de la fraseologització o de la construccionització, i la correlació regular que s'ha demostrat que manté amb canvis de tipus morfosintàctic o fonètic.

En tercer lloc, l'atenció s'ha desplaçat de l'estudi del resultat del canvi a l'anàlisi del perquè i del com d'aquesta evolució. En aquest sentit, s'han formulat teories sobre els motors que engeguen el canvi semàntic, entre les quals destaca la *Invited Inferencing Theory of Semantic Change* (TIISC) de Traugott i Dasher (2012), que situa l'inici del procés en les inferències discursives que pot dur a terme l'oient amb les produccions de l'emissor. Més encara, s'ha observat que el canvi no és arbitrari, sinó que està sotmès a patrons evolutius més o menys regulars, alguns de caràcter general, com la subjectivació i la intersubjectivació (vegeu, entre d'altres, Traugott 1989 i 2010; Nuyts 2005; Narrog 2012).

La importància que se li atorga al context en la comprensió del fenomen del canvi semàntic ha comportat la necessitat de considerar, en els estudis de semàntica diacrònica, els elements externs a la llengua. Pren importància, ara, la pragmàtica per a l'anàlisi del context en què s'esdevé o es generalitza el canvi, la sociolingüística (i, particularment, la variació lingüística) i la història cultural per a entendre el marc que fa possible la novetat.

Aquesta transformació profunda de la semàntica diacrònica en les darreres dècades i la necessitat d'una major atenció al context en què s'esdevé han comportat la necessitat de renovar també la metodologia de recerca. Un enfocament de la investigació basat en l'ús requereix que l'estudi es fonamenti en contextos comunicatius reals i en l'anàlisi pragmàtica de casos concrets. En conseqüència, els corpus lingüístics informatitzats han esdevingut una eina imprescindible en la semàntica diacrònica per a obtenir mostres de llengua real. Més encara, aquest canvi metodològic ha afavorit el desenvolupament d'una reflexió metodològica sobre la interpretació, quantitativa i qualitativa, de les dades derivades d'aquests corpus i sobre les eines mateixes (vegeu com a exemple Stefanowitsch 2011 i 2020, entre d'altres).

En aquest context, el número monogràfic que presentem ofereix una selecció de sis articles que il·lustren aquesta nova manera d'acostar-se al canvi semàntic i als factors i mecanismes que l'expliquen: (a) s'hi tracten fenòmens que afecten no sols

unitats lèxiques, sinó també unitats fraseològiques, construccions gramaticals i morfemes; (b) s'hi destaca la importància del canvi semàntic en el marc de processos de construccionalització, de gramaticalització i de lexicalització; (c) es recorre a mecanismes conceptuals com la subjectivació i la intersubjectivació, la metàfora i la metonímia, per a explicar les tendències de canvi observades; (d) es tenen en compte tant els factors interns com els extralingüístics que intervenen en el canvi lingüístic; com a novetat, hi destaca la importància que pren en aquests fenòmens de canvi l'establiment de la norma lingüística (són molt significatius, en aquest punt, els articles de Clavería i de Martines i Martínez-Martínez); (e) des d'una perspectiva metodològica, els estudis recorren als corpus lingüístics, a les bases de dades i a la lexicografia històrica com a font de dades d'estudi, les quals són analitzades qualitativament i quantitativament.

2. PRESENTACIÓ DEL NÚMERO

El present monogràfic l'obre l'article «Morfologia valorativa i canvi semàntic. El procés de subjectivació del sufix *-et/eta* en català antic», de Jordi Antolí (Universitat d'Alacant). L'autor hi descriu l'evolució semàntica del sufix *-et/eta* en el català del període medieval, des dels primers testimonis escrits de la llengua fins al segle XVI, moment en què l'afix ja ha desplegat la majoria d'usos subjectius i intersubjectius amb què es fa servir actualment. L'estudi d'Antolí es fonamenta, d'una banda, en l'anàlisi —quantitativa i qualitativa— d'exemples d'ús extrets del Corpus Informatitzat del Català Antic (CICA) i, d'altra banda, en l'aplicació de determinades eines teòriques provinents de la Lingüística Cognitiva i la Gramàtica de Construccions.

En «*Perdido* como modificador de grado: subjetivación y cuantificación», José Luis Cifuentes (Universitat d'Alacant) analitza els contextos en què *perdido* funciona com a modificador de grau en espanyol. Per mitjà de dades extretes del Corpus del Diccionario Histórico de la Lengua Española (CDH), Cifuentes aïlla els exemples en què *perdido* es combina amb un adjectiu i exposa les característiques sintàctiques i semanticopragmàtiques d'aquest tipus de construcció. A més a més, l'autor ressegueix l'evolució diacrònica d'aquests usos per explicar la manera com el verb *perder* ha esdevingut, a causa d'un procés de subjectivació, un modificador de l'adjectiu.

El treball de Gloria Clavería (Universitat Autònoma de Barcelona), «Voces relacionadas con Filipinas en el *DRAE* 1884», complementa aquest monogràfic sobre semàntica diacrònica amb la perspectiva de la lexicografia, la lexicologia i el contacte de llengües. Així, doncs, l'autora hi estudia el tractament de les unitats lèxiques relacionades amb les Filipines en la dotzena edició del *Diccionario de la lengua española*

de la Real Academia Española. Això li permet de definir les bases lexicogràfiques i lexicològiques de l'obra en qüestió. Per mitjà de l'anàlisi de les definicions d'aquests vocables, Clavería també exposa la imatge cultural de l'arxipèlag que projecta el diccionari normatiu de la RAE de l'any 1884 i explica la rellevància que tingué el lèxic de les Filipines en la configuració de l'espanyol del segle XIX.

Un dels temes que més interès ha generat dins l'àmbit de la semàntica diacrònica en els darrers anys és el desplegament dels valors modals del futur en diferents llengües. L'article d'Isabel Margarida Duarte (Universidade do Porto), «*O futuro perfeito em português europeu contemporâneo: alteração semântica*», representa una mostra d'aquesta tendència. Duarte hi descriu els usos innovadors del futur perfect en la premsa portuguesa contemporània, usos en què aquest temps verbal ja no expressa cap relació temporal d'anterioritat entre un futur i un altre, sinó que realitza altres funcions de caire pragmàtic. La seua aportació, que parteix de l'anàlisi d'exemples d'ús real de la llengua extrets de corpus i de la premsa actual, es caracteritza per interpretar els valors pragmàtics del futur des de l'òptica de l'evidencialitat i la modalitat epistèmica.

En «La lexicalització dins el canvi terminològic», Mercè Lorente (IEC, Universitat Pompeu Fabra) aborda l'estudi de la terminologia des d'un punt de vista diacrònic, una via de recerca aquesta que encara no ha estat gaire explorada. En el seu article, Lorente examina els processos de lexicalització que experimenten les unitats terminològiques de l'àmbit de la salut. Concretament, l'autora identifica els tipus de lexicalització que afecten la terminologia en els materials sobre reproducció assistida del projecte TERMMED i analitza els procediments formals, funcionals, semàntics i pragmàtics de cadascuna de les categories identificades.

Clou el monogràfic el treball signat per Josep Martines (IEC, AVL, Universitat d'Alacant) i Caterina Martínez (Universitat d'Alacant), «La norma i el canvi lexicosemàntic: el cas de *desenvolupar*». Els autors hi estudien l'evolució lexicosemàntica i l'expansió de l'ús de dos vocables concrets, *desenvolupar* i *desenvolupament*, amb l'objectiu de mostrar la capacitat d'incidència que té la normativa en els processos de canvi lingüístic del català contemporani. A banda de descriure els valors actuals d'ambdues unitats lèxiques, Martines i Martínez també n'analitzen l'ús, en perspectiva diacrònica, des de l'edat mitjana. I ho fan combinant (a) l'aprofitament dels principals corpus textuais digitalitzats de la llengua catalana, el Corpus Informatitzat del Català Antic (CICA), el Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern (CIGMOD) i el Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana (CTILC), i (b) el despullament manual d'altres textos.

JORDI M. ANTOLÍ MARTÍNEZ
ISIC-IVITRA / Universitat d'Alacant / IIFV
jordi.antoli@ua.es
ORCID 0000-0003-2273-653X

JOSEP V. GARCIA SEBASTIÀ
ISIC-IVITRA / Universitat d'Alacant / IIFV
josepv.garcia@ua.es
ORCID 0000-0002-7065-6529

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- MARTINES, J. & S. MONTSERRAT (2015) «Semantic change», *Catalan Journal of Linguistics*, 14, 7-10. [<https://doi.org/10.5565/rev/catjl.171>]
- NARROG, H. (2012) *Modality, subjectivity and semantic change: a cross-linguistic perspective*, Oxford, Oxford University Press. [<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199694372.001.0001>]
- NUYTS, J. (2005) «Modality: overview and linguistic issues», dins W. Frawley (ed.), *The expression of modality*, Berlín / Nova York, Mouton de Gruyter, p. 1-26. [<https://doi.org/10.1515/9783110197570.1>]
- STEFANOWITSCH, A. (2011) «Cognitive linguistics meets the corpus», dins M. Brdar, S. Th. Gries & M. Fuchs (ed.), *Cognitive Linguistics: Convergence and Expansion*, Amsterdam / Nova York, John Benjamins Publishing Company, p. 257-290. [<https://doi.org/10.1075/hcp.32.16ste>]
- STEFANOWITSCH, A. (2020) *Corpus linguistics: A guide to the methodology*, Berlín, Language Science Press.
- TRAUGOTT, E. (1989) «On the rise of epistemic meanings in English: An exemple of subjectification in semantic change», *Language*, 65, p. 31-55. [<https://doi.org/10.2307/414841>]
- TRAUGOTT, E. C. (2010) «Revisiting subjectification and intersubjectification», dins K. Davidse, L. Vandelanotte & H. Cuyckens (ed.), *Subjectification, Intersubjectification and Grammaticalization*, Berlín, De Gruyter Mouton, p. 29-70.
- TRAUGOTT, E. C. & R. DASHER (2002) *Regularity in Semantic Change*, Cambridge, Cambridge University Press. [<https://doi.org/10.1017/CBO9780511486500>]

